

การมีส่วนร่วมของเยาวชน ในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม Youth's Participation in Safeguarding Intangible Cultural Heritage

หทัยรัตน์ มาประณีต¹ และ เบ็ญจรงค์ มาประณีต²
Hathairat Marpraneet and Benjaras Marpraneet

บทคัดย่อ

สัดส่วนจำนวนประชากรเยาวชนมีมากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรโลก กลุ่มเยาวชนนับเป็นตัวแทนสำคัญของชุมชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นตนเอง ซึ่งการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมี 2 ประเภท ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบเฉื่อยชาและการมีส่วนร่วมแบบแข็งขัน ดังนั้น ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน เพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมยังคงอยู่ในชุมชนของตนตลอดไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม เยาวชน การปกป้องคุ้มครอง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

Abstract

Young people, constituting more than half of the world's population, are important agents within their communities, who continue to recreate, revitalize, and safeguard their intangible cultural heritage (ICH). There are 2 types of safeguarding ICH by the youth: one is regarded as passive participation and the other is active participation. Therefore, communities and related organizations should support the participation of the youth so that ICHs still exist in their communities.

Keywords: Participation, Youth, Safeguarding, Intangible Cultural Heritage

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจําภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 ซอยสุขุมวิท 23 ถนนสุขุมวิท เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

²นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
14 ถนนเทียมร่วมมิตร เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310

บทนำ

เนื่องด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคมที่สามารถจัดปัญหา ระยะทางและเวลาในการเชื่อมโยงประเทศต่างๆ ในโลกเข้าหากัน ก่อให้เกิดการรับรู้ข่าวสาร ของกันและกันได้อย่างรวดเร็ว การแพร่กระจายวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) จึงเป็นผล กระทบที่เด่นชัดจากความก้าวหน้าดังกล่าว การแพร่กระจายวัฒนธรรมเป็นการเผยแพร่สิ่งที่ ค้นพบและสิ่งประดิษฐ์จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือจากประเทศหนึ่งไปสู่ประเทศอื่นๆ ตัวอย่างการกระจายทางวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาสู่ประเทศไทย เช่น การรับเอาเครื่องแต่งกาย ชุดสากลของผู้ชายไทย หรือการนุ่งกระโปรงของหญิงไทย เป็นต้น ในปัจจุบันประเทศไทย ได้รับวัฒนธรรมจากประเทศอื่นๆ มากมาย ส่งผลเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิดและ พฤติกรรมของคนในประเทศ ซึ่งจะมีค่านิยมเอนเอียงไปทางวัฒนธรรมต่างชาติมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชน เช่น เด็กไทยนิยมเรียนบัลเล่ต์มากกว่าเรียนรำไทย เรียน ขับร้องเพลงภาษาอังกฤษหรือเกาหลีมากกว่าร้องหมอลำหรือลำตัด หรือเรียนเครื่องดนตรี สากลมากกว่าเครื่องดนตรีไทย หากเยาวชนที่จะเติบโตขึ้นไปจะเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของชาติ มองข้ามหรือไม่สนใจในวัฒนธรรมของตน อาจทำให้ วัฒนธรรมเหล่านั้นเสี่ยงต่อการสูญหายได้ ดังพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ม.ป.ป.: ออนไลน์) ในการบรรยายเรื่อง การพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ที่ทรงให้ ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ว่า

“...นอกจากความเจริญในทางด้านวัตถุสมัยใหม่แล้ว สิ่งที่มีความ สำคัญควบคู่กันไป จะละลืมิเสียมิได้ คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของชาติ อันเป็นเครื่องหมายของความเจริญ ที่มีมาแต่ปู่ ย่า ตา ยาย อันเป็นหน้าที่ของเราผู้เป็นลูกหลานใน ชั้นหลังจะต้องช่วยกันรักษาและส่งเสริมไว้ให้มีความเจริญ สืบไป...”

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (2554) ได้เล็งเห็นความ สำคัญของการส่งเสริมให้เยาวชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสำนึกรักบ้านเกิดตนเอง จึงกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเยาวชนกับวัฒนธรรม เน้นการปลูกฝังให้เข้าใจความหมาย วัฒนธรรมของชาติที่แท้จริงและถูกต้องและค่านิยมเชิงวัฒนธรรมที่เป็นไปในทางบวก นอกจากนี้

กระทรวงวัฒนธรรมที่มีหน้าที่หลักในการส่งเสริม สนับสนุน และกระตุ้นการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม ได้ย้าถึงบทบาทสำคัญของเยาวชนในการสืบสาน ถ่ายทอด และมีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศชาติอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นบทความนี้จึงนำเสนอความสำคัญของการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประเภทของการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ความสำคัญของการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

การปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเริ่มจากการที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) คำนึงถึงการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมที่ไม่ใช่สิ่งก่อสร้างหรือวัตถุที่จับต้องไม่ได้ อาทิเช่น ประเพณี ความรู้ ทักษะ ทำทางการแสดงออก ภาษาวรรณกรรม พิธีกรรม เป็นต้น ดังนั้น UNESCO จึงประกาศอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ซึ่งมีการรับรองเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2546 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และมีผลบังคับใช้วันที่ 20 เมษายน 2550 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รวมทั้งเป็นการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคล และมีการจำแนกออกเป็น 5 สาขา ได้แก่ (1) ประเพณีและการแสดงออกที่เป็นมรดกภูมิปัญญา รวมถึงภาษาในฐานะพาหะ (2) ศิลปะการแสดง (3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ (4) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ (5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (กลุ่มบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. 2557: ออนไลน์)

คำว่า มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ที่ปรากฏในอนุสัญญา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Intangible Cultural Heritage ซึ่งยังไม่มีคำแปลเป็นภาษาไทยที่ชัดเจนและเหมาะสมนัก ต่อมาคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้มีมติให้ใช้ศัพท์ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในวันที่ 31 สิงหาคม 2552 เพื่อป้องกันการตีความที่แตกต่างกัน (กลุ่มบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. 2557: ออนไลน์) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งสะท้อนภูมิปัญญาอันแยบยลชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่สร้างสรรค์งานวัฒนธรรมที่งดงามและทรง

คุณค่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นการปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้แบ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมออกเป็น 7 สาขา ได้แก่ (1) วรรณกรรมพื้นบ้าน (2) ศิลปะการแสดง (3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล (4) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (6) กีฬา การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว และ (7) ภาษา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นหนึ่ง และมีการสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนหรือกลุ่มชน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2555)

การเสื่อมถอยและสูญหายของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอาจมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น การเริ่มสูญหายของภาษาชาติพันธุ์ ซึ่งคงต้องย้อนไปในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ริเริ่มนโยบายรัฐนิยมในปี พ.ศ. 2481 นับเป็นนโยบายการสร้างชาติให้เป็นเอกสังคม (Homogeneous Society) โดยมุ่งหวังให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ และยังเป็นการสร้างเอกลักษณ์ของชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันท่ามกลางความแตกต่างตามวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยภาษาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างลัทธิชาตินิยม ดังในรัฐนิยมฉบับที่ 9 เรื่องภาษากับหนังสือไทยและหน้าที่พลเมือง (ราชกิจจานุเบกษา. 2483: 151-152) ประกาศเมื่อ 23 มิถุนายน 2483 ว่า

“...ให้ชนชาติไทยรู้สึกเป็นเกียรติยศในการพูดหรือใช้ภาษาไทย ให้ศึกษาให้รู้หนังสือไทย อย่างน้อยต้องอ่านออกเขียนได้ ไม่เอาสำเนียงตามท้องถิ่นหรือสถานที่กำเนิดมาเป็นเครื่องแสดงความแตกแยกกัน ทุกคนต้องถือว่าตนเป็นไทยและเป็นพลเมืองดีของชาติ...”

สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน การเรียนการสอนในโรงเรียนใช้ภาษาไทยมาตรฐาน เพื่อให้ นักเรียนสามารถใช้ในการติดต่อสื่อสารและการทำงาน ส่งผลให้ภาษาชาติพันธุ์เสี่ยงต่อการสาบสูญ ตัวอย่างเช่น ภาวะถดถอยของการใช้ภาษาของชาวช่องที่กระจายตัวในภาคตะวันออกของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ตราด ระยอง และฉะเชิงเทรา ปัจจุบันพบชาวช่อง

อาศัยอยู่หนาแน่นในเขตกิ่งอำเภอคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ปัจจุบัน ภาษาและวัฒนธรรมชาวชองกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตเนื่องจากมีคนพูดภาษาชองเพียง 4,000-5,000 คนเท่านั้น รวมทั้งการขาดการสืบทอดจากคนรุ่นหลังส่งผลต่อองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่สะท้อนผ่านคำศัพท์ เช่น เรื่องเกี่ยวกับป่าและพันธุ์พืช อาหารพื้นบ้าน สมุนไพร พิธีแต่งงาน และการละเล่นพื้นบ้านที่เรียกว่า “ชะบา” ชาวชองเองได้มีความพยายามฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 โดยมีการสร้างระบบตัวเขียนภาษาชองด้วยตัวภาษาไทย การสร้างวรรณกรรมหนังสืออ่านภาษาชอง และการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของกิ่งอำเภอคิชฌกูฏ ในปี พ.ศ. 2547 เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของให้แก่คนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2555: 152-153) นอกจากนี้ ภาษารุกกลาไวยจเริ่มประสบปัญหาเสี่ยงต่อการสูญหาย เพราะว่าการศึกษารูปแบบเป็นทางการหรือการศึกษาในระบบตามนโยบายของรัฐทำให้เยาวชนพูดภาษารุกกลาไวยจลดน้อยลง เนื่องจากพ่อแม่จะสอนลูกให้พูดภาษาไทยมากขึ้นควบคู่ไปกับการสอนภาษารุกกลาไวยจเพราะกลัวลูกจะมีปัญหาในการเข้าเรียนที่โรงเรียนกลัวจะพูดภาษาไทยไม่ได้ จึงสอนเด็กตั้งแต่ก่อนเข้าโรงเรียนอีกทั้งหลังจากมีโทรทัศน์เข้าไปในหมู่บ้านเด็กก็มีโอกาสได้ยินได้ฟังภาษาไทยมากขึ้นจากการดูโทรทัศน์ทุกวันทำให้เด็กเรียนรู้จากโทรทัศน์มากขึ้นอีกทางหนึ่ง (เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส. 2544)

ดังนั้น การปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจึงเป็นประเด็นเร่งด่วนของชาติ เพื่อป้องกันการอนุรักษ์ คงอยู่ ถ่ายทอด สืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และกลุ่มเป้าหมายที่จะมีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือ เยาวชน เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสืบสาน ถ่ายทอด และมีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองต่อไป

ประเภทของการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

การนำเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนับเป็นวิธีการที่สำคัญในการสร้างความตระหนัก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการสืบสานถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมแบบเฉื่อยชา (Passive Participation)

หมายถึง การที่เยาวชนเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานต่างๆ โดยที่เยาวชนมิได้มีบทบาทริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมด้วยตนเอง หากแต่เป็นการเปิดโอกาสการแสดงออกทางวัฒนธรรมของเยาวชน และสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน วัฒนธรรมภาคฤดูร้อนของกระทรวงวัฒนธรรม โดยเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชน เลือกเข้าร่วมกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมให้เด็กบวชเณร กิจกรรมเรียนรู้วิถีชีวิตการทำนา กิจกรรมประดิษฐ์หุ่นกระบอก เพื่อปลูกจิตสำนึกเรื่องการสร้างความรู้ความเข้าใจ และการดูแลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป (สุกัญญา แสงงาม. 2555: ออนไลน์) นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้ภาษาวัฒนธรรมของได้จัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการด้านภาษาและวัฒนธรรมของสำหรับนักเรียนภาษาของในพื้นที่ และดำเนินงานหัตถกรรมจากพืชคลุมและคล้ำ¹ ของเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะการสานเสื่อและสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนโดยมีคณของหรือคนในท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์มานาน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.ม.ป.ป.: ออนไลน์) การมีส่วนร่วมแบบเฉื่อยชา¹จะส่งผลให้เยาวชนเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และ ตกลงยอมรับ (Commitment) อย่างสมัครใจ (วันชัย วัฒนศัพท์. 2546) เพียงแต่เยาวชนจะเป็นฝ่ายรับหรือถูกป้อนเพียงฝ่ายเดียว อาจทำให้การปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอาจไม่ยั่งยืน

2. การมีส่วนร่วมแบบแข็งขัน (Active Participation)

หมายถึง การที่เยาวชนได้มีโอกาสริเริ่มแสดงความสามารถในการบริหารจัดการโครงการหรือกิจกรรม แสวงหาการสนับสนุนทั้งทางด้านคำปรึกษาและแหล่งทุน และแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง (National Council for Voluntary Youth Services. 2012: online) ถ้าหากเยาวชนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นเป็นผู้รับผิดชอบด้วยตนเอง จะส่งผลถึงการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งถือเป็นการต่อยอดจากการมีส่วนร่วมแบบตั้งรับ จากงานวิจัยของหทัยรัตน์ มาประณีต และเป็ญจรัศม์

¹คลุ้มและคล้ำเป็นพืชชนิดหนึ่งชอบอาศัยอยู่บนพื้นที่แฉะใกล้แหล่งน้ำ โดยเฉพาะลำห้วยและลำคลอง และ นาข้าว ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณที่อยู่อาศัยของคนของคนของสมัยก่อนจึงมักนำมาใช้จักสานเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น เสื่อ กระบุงกระดิ่ง หรือทำเชือกมัดสิ่งของในชีวิตประจำวัน เป็นต้น (มณฑิยา พัฒเสมา. 2552: ออนไลน์)

มาประณีต (2554) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมสร้างความตระหนักในคุณค่ามรดกวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ทั่วประเทศจัดโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม มีจำนวนทั้งหมด 314 คน พบว่า กลุ่มผู้นำจากสภาเด็กและเยาวชนมีการริเริ่มและการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับผู้แทนจากสภาวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ และเครือข่าย ผู้แทนศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด ผู้แทนวิเทศชุมชนประจำจังหวัด และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หากแต่เมื่อมีการจัดโครงการเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เยาวชนจะประเมินผลการดำเนินโครงการมากกว่าเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ดังนั้น เยาวชนควรได้รับการกระตุ้นและสนับสนุนให้มีความคิดริเริ่ม ดำเนิน และประเมินผลการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง โดยได้รับคำปรึกษาและการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น สภาเด็กและเยาวชนอำเภอท่าศาลาได้จัดกิจกรรมโครงการถนนเด็กเดินเรียนรู้วัฒนธรรมท่าศาลา ครั้งที่ 1 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม คือ เพื่อให้แกนนำเด็กและเยาวชนได้ฝึกกำลังการทำงานร่วมกันเป็นทีม ร่วมกันทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ กิจกรรมที่จัดในงาน ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนาพุทธและอิสลาม พิธีรดน้ำดำหัวผู้อาวุโส เนื่องในวันสงกรานต์ และการแสดงจินตลีลาต่างๆ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยใช้หลักการที่ว่า “เด็กนำ ผู้ใหญ่หนุน” (ศูนย์ข่าวพลเมืองคนคอน. 2553: ออนไลน์)

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จะต้องได้รับการสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นแบบเฉื่อยชาและแบบแข็งขันเพราะเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ก่อให้เกิดความอับอายในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเสริมสร้างจิตสำนึกหรือความตระหนักถึงความเสี่ยงต่อการสูญหายมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป โดยมีแนวทางดังนี้

1. การจัดกิจกรรมส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เป็นการส่งเสริมสนับสนุน และเปิดโอกาสให้เยาวชนที่มีความสามารถทางวัฒนธรรม ได้มีโอกาสแสดงออกตามเวทีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการประกวดแข่งขัน หรือการแสดงตามงานเทศกาลจัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มีการจัดงานประเพณีของไทยพวนตาม “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ซึ่งมีการนำเยาวชนจากโรงเรียนในอำเภอมานำแสดงลำพวน ลำตัดพวน และรำโทน นับเป็นเวทีที่ส่งเสริมให้เยาวชนได้แสดงความสามารถทางศิลปะการแสดงของชาวไทยพวน (หทัยรัตน์ มาประณีต และเบ็ญจรัตน์ มาประณีต. 2557)

2. การจัดกิจกรรมอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เป็นการพิทักษ์รักษาและธำรงไว้ซึ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามแบบดั้งเดิม โดยให้เยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรม เกิดการรับรู้และมีความรู้ใหม่หรือเพิ่มเติมเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งจะเกิดความรู้สึกหวงแหน และความภาคภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเช่น ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลองจะจัดงานบุญข้าวจี๋ในเดือนยี่ ซึ่งมีการสาธิตการทำข้าวจี๋และธำรงการแต่งกายแบบไทยพวนของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน(หทัยรัตน์ มาประณีต และเบ็ญจรัตน์ มาประณีต. 2557)

3. การจัดกิจกรรมถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เป็นการส่งความรู้และทักษะด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในรูปของการเรียนการสอนหรือการอบรมไปยังเยาวชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย จากงานวิจัยของ วชิรวิชัย ทองคำ (2555) ศึกษาการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดนนทบุรี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ระดับปีที่ 1 ถึง 3 สังกัดสำนักงานเขตการศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 จังหวัดนนทบุรี พบว่าการเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมาจากการจัดการเรียนการสอนและการอบรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมโดยสถานศึกษาหรือหน่วยงานต่างๆ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้และทักษะให้แก่เยาวชนนั้น ควรจะมีขั้นตอนที่ง่าย ไม่ซับซ้อน และดึงดูดใจ เช่น การลองทำตามตัวอย่าง การละเล่น เป็นต้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544) จากงานวิจัยของ ผจงสุข เนียมประดิษฐ์ และสุพจน์ บุญวิเศษ (2551) ศึกษาการรับรู้ การถ่ายทอด และการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มจักสาน จังหวัดชลบุรี พบว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมการจักสานให้แก่เยาวชน ใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนและทำให้ดูที่บ้าน โดยผู้เฒ่าผู้แก่ได้ใช้เวลาว่างสาธิตการจักสานให้ลูกหลานเห็นและทำตาม และส่งผลให้เยาวชนสามารถรับจ้างทำผลิตภัณฑ์จักสานเพื่อขายได้

4. การส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนริเริ่มและบริหารจัดการโครงการ

หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง

โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ และการให้คำปรึกษา จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตัวอย่างที่เด่นชัด คือ เครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา เพื่อเป็นสุข ซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเยาวชนผู้มีหัวใจรักวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน และความต้องการที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ทั้ง 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสาน ในปีพ.ศ. 2548 มีจุดมุ่งหมายเน้นการส่งเสริมให้เยาวชนมีศักยภาพในการจัดการความรู้ท้องถิ่นของตนเอง รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ เชื่อมโยงกับผู้รู้ ครูภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้มีความรู้เท่าทัน สถานการณ์สังคม และเพื่อนำไปสู่การกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง เช่น มีการพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่เรื่องหม้อพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน การจักสาน องค์ความรู้เรื่องการทำเครื่องมือในวิถีชีวิต ภาษาถิ่น ประวัติศาสตร์ชุมชน พิธีกรรมที่สำคัญในชุมชน ซึ่งสามารถนำเนื้อหาเหล่านี้ไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กๆ ในชุมชน เป็นต้น ก่อให้เกิดผลทั้งในระดับตนเอง ทำให้เยาวชนเกิดความรักความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมชุมชน เกิดความรักในชาติพันธุ์ของตน หวงแหน และสืบทอดต่อไป เกิดความรัก ความผูกพันระหว่างเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ เข้าใจชุมชน เข้าใจโลก มีความเป็นผู้นำ กล้าคิด กล้าแสดงออก ส่วนระดับชุมชนนั้น เกิดการรวบรวมข้อมูล ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ พัฒนาข้อมูลเป็นสื่อในรูปแบบต่างๆ เกิดความร่วมมือของคนต่างวัย ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชน องค์กร หน่วยงานท้องถิ่น บางพื้นที่ เกิดศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชน และอาสาสมัครเยาวชน เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของชุมชน นำภูมิปัญญาเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น และท้ายสุดในระดับสังคม เกิดกระแสในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นในสังคม มีการเชื่อมโยงการทำงานกับกลุ่มเยาวชนทั่วประเทศ และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยสู่เยาวชนประเทศเพื่อนบ้านภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (ประชากรธรรม. 2551: ออนไลน์)

บทสรุป

เยาวชนมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติให้คงอยู่ต่อไป กลไกที่สำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน คือ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะกลุ่มเยาวชนไม่สามารถทำได้เพียงลำพัง ต้องอาศัยการหนุนเสริมจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมให้เยาวชนเข้าร่วม และการสนับสนุนให้เยาวชนจัดกิจกรรมด้วยตนเอง ส่งผลให้การปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2555). **พิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2555**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- กลุ่มบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2557). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557, จาก <http://ich.culture.go.th/>
- คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. (2554). **แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ประชาธรรม. (2551). **เยาวชนเสนอ ศธ.หนุน หลักสูตรสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียน**. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2557, จาก http://www.prachatham.com/detail.htm?code=n2_04062008_01
- ผจงสุข เนียมประดิษฐ์ และสุพจน์ บุญวิเศษ. (2551). การรับรู้ การถ่ายทอด และการรักษา วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มจักสาน จังหวัดชลบุรี. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**.16(25-26): 93-103.
- มณฑิยา แสงกล้า. (2552). **การศึกษาความรู้ชาวของเรื่องพีชคลุ้ม-คล้าโดยภาษาของเป็นแนวทางในการศึกษา**. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2557, จาก http://vijai.trf.or.th/re_detail.asp?Topicid=179
- เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส. (2544). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล ศึกษากรณีอำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2483). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**. เล่ม 57, ภาคที่ 2.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2546). **การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาองค์กร บรรยายในการสัมมนา นายจ้างและลูกจ้างภาครัฐวิสาหกิจ เรื่อง “ระบบทวิภาคีกับการแก้ปัญหาแรงงานในรัฐวิสาหกิจ**. วันที่ 6-8 มีนาคม 2546 โรงแรมพญาเชนเตอร์ เมืองพัทยา ชลบุรี จัดโดย กองรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน.
- วชิรวิษฐ์ ทองคำ. (2555). **การศึกษาการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดนนทบุรี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาาระดับปีที่ 1 ถึง 3 สังกัดสำนักงานเขตการศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 จังหวัดนนทบุรี**. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการวัดผลการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ศูนย์ข่าวพลเมืองคนคอน. (2553). ถนนเด็กเดิน เรียนรู้วัฒนธรรมท่าศาลา ก้าวที่กล้าของเยาวชน. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2556, จาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=608676>
- สุกัญญา แสงงาม. (2555). สนุกกับค่ายวัฒนธรรม...ปลูกจิตสำนึกเยาวชนดูแลมรดกของชาติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2556, จาก <http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=955000063603>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (ม.ป.ป.). ศูนย์การเรียนรู้ภาษา-วัฒนธรรมของ: แหล่งเรียนรู้ตัวตนทางวัฒนธรรมชาวของ. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2557, จาก http://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=311:2013-12-03-07-41-48&catid=63&Itemid=212
- สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (ม.ป.ป.). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2557, จาก http://kanchanapisek.or.th/kp14/projects/child/child_web/cultural.html
- หทัยรัตน์ มาประณีต และเบ็ญจรัศม์ มาประณีต. (2554). การมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. **เรื่องเต็มการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 49 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เล่มที่ 11 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. หน้า 193-200 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- หทัยรัตน์ มาประณีต และเบ็ญจรัศม์ มาประณีต. (2557). การศึกษากระบวนการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช วัดฝั่งคลอง จังหวัดนครนายก. รายงานสืบเนื่องจากโครงการการประชุมเวทีวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 4. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). **วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- National Council for Voluntary Youth Services.2012.**Youth Participation**. Retrieved on April 22, 2013, from <http://www.ncvys.org.uk/index.php?alias=what%20is%20yp>